

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK BİLİM DALI**

**KAMU KURULUŞLARINDA ENGELLİ VEYA ENGELLİ
YAKINI OLARAK ÇALIŞANLARIN HAKLARI**

ÖDEV

**HATİCE DEMİRCİ
(702181019)**

BURSA – 2021

ÖZET

Toplumda birlikte hayatı paylaştığımız engellilerin yaşama eşit ve faal olarak katılabilmeleri onların desteklenmesine bağlıdır. Bu toplumdaki tüm bireylerin sorumluluğu olup bunun farkında olarak engellilerin ayrımcılıkla karşılaşmadan çalışma ve sağlık haklarının sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmada kamu kuruluşlarında çalışan engelliler veya yakınlarının hakları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda çalışmanın ilk kısmında engelli tanımı ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, engelli hakları kavramı ve kamu kuruluşlarında çalışan engelli yahut yakınlarının sahip oldukları haklarından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engel, Engelli, Hak, Kamu Kuruluşu, Çalışma

ABSTRACT

The equal and active participation of disabled people with whom we share life in society depends on their support. It is the responsibility of all individuals in this society, and being aware of this, it is necessary to ensure the rights of disabled people to work and health without encountering discrimination. For this reason, the study focuses on the rights of disabled people working in public institutions or their relatives. In this context, the definition of disability was discussed in the first part of the study. In the second part, the concept of disability rights and the rights of the disabled or their relatives working in public institutions are mentioned.

Keywords: Disability, Disabled, Right, Public Institution, Working

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
ENGELLİK KAVRAMI, ENGELLİLİĞİN ÇEŞİTLERİ NEDENLERİ VE YASAL ÇERÇEVESİ.....	3
1. Engellilik Kavramı	3
1.1. Kavram Olarak Engellilik	3
1.2. Engellilik Çeşitleri	7
1.2.1. Ortopedik Engelli	7
1.2.2. Görme Engelli	7
1.2.3. Süreğen Hastalık	8
1.2.4. İşitme Engelli	8
1.2.5. Konuşma Engelli.....	8
1.2.6. Zihinsel Engelli	9
1.3. Engelliliğin Nedenleri	9
İKİNCİ BÖLÜM.....	11
ENGELLİ HAKLARI KAVRAMI VE KAMU KURULUŞLARINDA ÇALIŞAN ENGELLİLER VEYA ENGELLİ YAKINLARININ SAHİP OLDUĞU HAKLAR	11
1. Genel Olarak Engelli Hakları.....	11
1.1. Engelli Haklarının Tarihi Süreçteki Gelişimi	12
1.2. Kamu Kuruluşlarında Çalışan Engelli Hakları	14
1.2.1. Kanun Önünde Eşitlik	14
1.2.2. Engellilerin Çalışma Hak ve Ödevleri	18
1.2.2.1. Engellilerin Devlet Memuru Olabilme Hakkı.....	20
1.2.2.2. Kamu Kesiminde Engelli Aday Memur Yetiştirilmesi.....	20
1.2.2.3. Engelli Memurların Çalışma Ortamlarının Düzenlenmesi Hususundaki Hükümler	20

1.2.2.4. Engelli Memurların Sahip Buldukları Bazı Haklar.....	22
1.2.2.4.1. Engelli Memurların Nöbet Muafiyetleri	22
1.2.2.4.2. Engellilerin Lojman Hakkı.....	22
1.2.2.4.3. Engellilerin İzinli Sayılma Hakları	23
1.2.2.4.4. Engelliler İçin Servis Hizmetleri.....	23
1.2.2.4.5. Engellilik Gelir Vergisinden İndirim Hakkı	24
1.2.2.4.6. Memur Olarak Çalışanların Engelli Duruma Gelmeleri	24
1.3. Engel Sahibi Bireylerin Kamu Kuruluşlarında Çalışan Yakınlarının Hakları ..	25
1.3.1. Yer Değiştirme Hakkı	25
1.3.2. Kurumlar Arasında Geçiş Hakları.....	26
1.3.3. Nöbet Muafiyet Hakkı.....	27
1.3.4. Mazeret İzin Hakkı.....	27
1.3.5. Engelli Çocuğu Olan Annelerin Yarı Zamanlı Çalışma Hakkı.....	27
SONUÇ	28
KAYNAKÇA	29

GİRİŞ

Bireylerin, yaşamlarını sağlık içerisinde, nitelikli ve olabildiğince ferdi olarak yaşayabilmelerinin sağlanması bakımından devletin sosyal devlet olma sorumlulukları bulunmaktadır. Engelli kimselerin, engelinin çeşidi ve derecesi bakımından gündelik yaşantılarında birtakım zorluklarla karşı karşıya kalabilmeleri mümkündür. Ayrıca bu kimselerin kimi durumlarda yakınlarından destek almalarına gereksinimleri bulunmaktadır.

Engellilik çok boyutlu bir olgudur ve farklı disiplinlerden birçok sosyal bilimci tarafından geniş çapta tartışılan bir kavramdır. Sağlık koşulları, kişisel ve çevresel faktörler gibi farklı bir dizi faktörün etkileşimi ile doğrudan ilişkilidir ve bunlardan etkilenir. Engelliliğin karmaşıklığı, yalnızca kavramsallaştırmasında değil, aynı zamanda engellilerin engelliliği deneyimleme biçiminde de kendini gösterir.

Dünya Sağlık Örgütü verileri dünya genelindeki nüfusun %15'inin engelli olduğunu belirtmektedir. Dünya nüfusunun 8 milyara yaklaştığı düşünüldüğünde 1 milyara yakın kişinin bir tür engel ile yaşadığı belirtilebilir. Bunların 800 milyonu gelişmekte olan ülkelerde ikamet etmektedir¹. İleri yaşlarda engelli olma riskinin daha yüksek olması ve tüm dünyada artan nüfusun yaşlanma eğilimi ile birlikte, engellilik ve engellilikle ilgili endişeler giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Engellilik, politik ekonomi, sosyal ve kültürel bağlamlarda diğer insanlarla etkileşim yoluyla gerçek anlam ve deneyime sahiptir. Dolayısıyla hem ekonomi politiğin hem de toplumsal dönüşümlerin engelliliğin nasıl deneyimlendiğine yansımaları ve derin etkileri bulunmaktadır. Tıbbi ya da sosyo-politik bir yapı olarak kabul edilmeden çok önce, engellilik Tanrı'nın öfkesiyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca bir hayır görevi olarak

¹ World Health Organization (Who), The World Bank (WB) (Who ve WB) (2011), "World Report on Disability", 44, <http://www.who.int/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=codUFSe0bb>, Erişim Zamanı, 03.12.2021.

kabul edilmiştir. Dolayısıyla her dönem, kökleri ekonomik mekanizmalarda ve toplumsal dönüşümlerde olan engellilik kavramsallaştırmasını ortaya koymuştur.

Benzer bir tablo, toplam nüfusun %12,29'unu engellilerin oluşturduğu Türkiye için de geçerlidir. Nüfusta bu kadar yüksek bir oranı temsil etmesine rağmen, Türkiye'de engellilik çalışmaları ve engellilikle ilgili politikaların analizi oldukça yenidir. Engelli nüfusu dikkate alındığında bunların önemli bir kısmının yaşlı kategorisinde olduğu görülmektedir. Yaşlanmayla birlikte meydana gelen engellilik yahut engelli olarak yaşlanmanın kendisinin yanı sıra bazı problemleri de doğurduğunun söylemek mümkündür. Engellilerin yaşları ilerledikçe gereksinim duydukları yardımın ve bakımın artması karşısında devletin de bazı önlemler yahut engelli ve yakınlarına yönelik birtakım haklar bahşetmesi gerekmektedir. Böylece engellilerin gerek çalışma hayatında bulunmaları gerekse de kişisel gereksinimlerini karşılayabilmeleri mümkün olacaktır. Diğer taraftan yakınları çalışan engelli bireyler açısından da çalışan yakınlarına sağlanacak bazı haklar sayesinde bu engellilerin gereksinimlerinin karşılanması mümkün olabilecektir.

Çalışmada bu nedenle, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan engellilerin veya engelli yakınlarının ne gibi haklarının bulunduğu incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENGELLİK KAVRAMI, ENGELLİLİĞİN ÇEŞİTLERİ NEDENLERİ VE YASAL ÇERÇEVESİ

1. Engellilik Kavramı

1.1. Kavram Olarak Engellilik

Engellilikle ilgili tanımlar gerek ulusal gerekse de uluslararası mevzuat ve sözleşmelerden farklılıkları ve çeşitlilikleri barındırmaktadır. Bu farklılıklar ve çeşitlilikler engellilikle alakalı kavramların açıkça ve anlaşılır bir biçimde ortaya konulamadığını göstermektedir. Toplumda ya da akademik makalelerde “*sakatlık*”, “*özürlülük*” ya da “*engelli*” olma kavramlarının birbirlerinin yerlerine oldukça fazla şekilde kullanılmalarına karşın, bu tabirlerin özlerindeki anlamların birbirlerinden farklıdır².

Engellilikle alakalı tabirlerin çeşitlilik göstermesinin nedenleri arasında resmi kaynaklarda yer alan tutarsızlıkların yansımalarının olduğunu söylemek mümkündür. Zira, bahse konu kaynaklarda ilk zamanlar “*sakat*” kavramına yer verilirken, 2000’lerin gelmesiyle “*özürlülük*” kavramının daha fazla kullanılmaya başlandığı görülmüştür.

² Tokol, Aysel/ Alper, Yusuf., Sosyal Politika, Bursa, Dora Basım Yayın Dağıtım, 2015, s. 336.

“Engelli” kavramı 2006 yılı içerisinde “BM Engelli Hakları Sözleşmesi³” nin ülkemizde remi kaynaklar için tercüme edilişi sırasında literatürümüzdeki yerini almıştır⁴.

Engelliliğin tanımlanmasın ve sınıflandırılmasına yönelik girişimler 2. Dünya savaşının ardından Avrupa’da olmuştur. 1973’te Dünya Sağlık Örgütüncengellilikle alakalı milletlerarası sınıflandırma yapılmıştır. P. Wood tarafından yapılan bu sınıflandırmanın kapsamı bozukluğa sahip bulunma, özürlü olma ve engel sahibi olma şeklinde olmuştur. Yapılan bu sınıflandırmanın örgütün raporlaması sonrasında 1980’de “*International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps*⁵” (ICIDH) adıyla yayınlanmıştır⁶.

ICIDH’ a göre özürlülüğün tanımı “*herhangi bir aktivitenin normal olarak yahut normal kabul edilebilecek sınırlarda gerçekleştirilmede kısıtlı veyahut yetersiz olma*” biçiminde yapılmıştır. Bahse konu tanımlama kapsamında belirtilen “*yetersizlikle*”

³ BM Engelli Hakları Sözleşmesi 2006 yılında kabul edilmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 2007 yılında imzalamıştır ve Aralık 2008’de onaylanmasının ardından 27 Mayıs 2018 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin amacı, tüm engellilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek, korumak ve sağlamak ve doğuştan gelen onurlarına saygıyı geliştirmektir. BM İnsan Hakları Bildirgesi’nde yer alan yerleşik insan hakları ilkelerini engellilerin durumuna uygulamaktadır. Eşit muamele ve ayrımcılığa uğramama gibi medeni ve siyasi hakları ve eğitim, sağlık, istihdam ve ulaşım gibi alanlarda sosyal ve ekonomik hakları kapsar. BM Sözleşmesini onaylayan Devletler, engelli kişilere medeni ve siyasi haklar sağlamayı ve sosyal ve ekonomik hakların aşamalı olarak gerçekleştirilmesini taahhüt eder. Ayrıca bkz.; <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/132-engellilerin-haklarna-iliskin-sozlesme/> Erişim Zamanı, 03.12.2021.

⁴ Şişman, Yener, Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Sosyal Politikalar Çalışmaları, ss. 69-85, 2012, s. 71.

⁵ 1970’lerde geliştirilen “*Uluslararası Yeti Yitimi, Engellilik ve Özürlülük Sınıflandırması*” (ICIDH), 1980’de Dünya Sağlık Örgütü tarafından hastalıkların sonuçlarının ve bireylerin yaşamları üzerindeki etkilerinin sınıflandırılması için bir araç olarak yayınlandı. Bu sınıflandırma, diğer tüm tıbbi sınıflandırmalardan farklı olarak hastalığa tamamen farklı bir yaklaşıma dayanmaktadır ve kavramsal olarak çok daha psikososyal yönelimlidir. Hastalık, bireyin alışılmış toplumsal rolünü yerine getirme becerisine ve kendisinden beklenen işlev ve yükümlülüklerle bir müdahale olarak görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre, hastalık veya yaralanmadan kaynaklanan bozulma, psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapı veya işlevin herhangi bir kaybı veya anormallığı olarak tanımlanır. Ortaya çıkan sakatlık, bir insan için normal kabul edilen şekilde veya aralıkta bir aktiviteyi gerçekleştirme yeteneğinin herhangi bir kısıtlaması veya eksikliğidir. Engellilik, belirli bir birey için, o birey için normal olan (yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak) bir rolün yerine getirilmesini sınırlayan veya engelleyen bir bozukluk veya sakatlıktan kaynaklanan bir dezavantajdır. Bir engel, bir sakatlık durumunun (örneğin, bir şekil bozukluğu) aracılık etmeksizin, sakatlıktan kaynaklanabilir. Öte yandan, ciddi bir engeli olan biri, engelli olmadan oldukça normal bir hayat yaşıyor olabilir. Ayrıca bkz.; DSÖ (2001). İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlıkın Uluslararası Sınıflandırması: ICF; DSÖ (2004). ICF-İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlıkın Uluslararası Sınıflandırılması (Çev. E. Kabakçı ve A. Göğüş). Web: http://whqlibdoc.who.int/publications/2001/9241545429_tur.pdf (Erişim Zamanı, 03.11.2021).

⁶ Burcu, Esra, Türkiye’de Özürlü Birey Olma Temel Sosyolojik ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 7.

organlar, “özürlülükle” kişiler, “engellilikle” toplum kastedilmektedir. ICIDH kapsamında yapılan tanımlamada hastalığın yahut bozukluğun yetersizlikle, yetersizliğin özürlülükle, özürlülüğünse engellilikle sonuçlandığı ifade edilmektedir. Bu görüş daha sonraları çok fazla geçerli görülmeyen DSÖ tarafından 2001’ de “*International Classification of Functioning Disabilities*” (ICF) adıyla yeni bir rapor yayınlanmıştır⁷.

ICF, bir sağlık durumuyla ilgili olarak işlevsellik ve engelliliği tanımlamak için bir çerçevedir. Bir kişiyi belirli bir duruma göre sınıflandırmak veya klasik olarak engelli olup olmadıklarının belirtilmesi yerine kendi benzersiz ortamındaki işlev düzeyini veya başka bir deyişle, belirli bir sağlık durumuna sahip bir kişinin standart bir ortamda neler yapabileceğini (kapasite düzeyi) ve ayrıca ne yaptığını açıklamak için ortak bir dil ve çerçeve sağlamaktadır. Engellilik esas itibariyle iki kategoride ele alınmaktadır. İlkinde, vücudun işlevsel ve yapısal olarak aktivitelere katılımı esas alınırken, ikincisinde kişinin içinde bulunduğu ortamı ve şahsi faktörler esas alınarak engelliğin tanımı verilmektedir⁸.

Davis (2006; akt. Girişmen, 2017, s.49) “bozukluk, bir kolun veya bacağın olmamasının fiziksel gerçeğidir, ancak engellilik, erişime engeller yaratarak bozulmayı olumsuzlaştıran sosyal bir süreçtir” diyerek, sakatlık ve engellilik arasındaki ayrımın altını çizmektedir⁹. ICIDH’a atıfta bulunan Bury ise, engelliliği güçlü bir tıbbi vurgu ile “bir aktiviteyi normal bir şekilde yerine getirememeye” olarak tanımlamaktadır¹⁰.

Engelliliğin tanımlanması aynı zamanda siyasetle de yakından ilişkilidir; aslında doğası gereği siyasettir¹¹. Engelliliğin nasıl tanımlanacağı, yalnızca devlet yardımlarına kimin hak kazanacağını veya vatandaşlık sorumluluklarından kimin muaf tutulacağını belirlemek için değil, aynı zamanda politika hedef gruplarını belirlemek ve yasaların kime karşı ayrımcılık yapamayacağını belirlemek için de önemlidir. Dahası, tanımların ve dilin engelli insanların yaşamları üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır. Foucault'nun (1981)

⁷ Başaran, Sibel/ Güzel, Rengin, Sarpel, Tunay, Yaşam Kalitesi ve Sağlık Sonuçlarını Değerlendirme Ölçütleri, Romatizma, ss. 55-63, 2005, s. 56.

⁸ Başaran/Güzel ve Sarpel, s. 56.

⁹ Girişmen, Gizem, Reflections Of Social And Cultural Understanding Of The State And Non-Government Organizations About Disability: Dynamics Of Social Exclusion, A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, 2017, s. 49.

¹⁰ Girişmen, s. 49.

¹¹ Oliver, Michael, Understanding Disability: From Theory to Practice, New York: Palgrave, 1996, s. 96.

ifade ettiği şekilde “kelimeler sadece iletişim kurmakla kalmaz, aynı zamanda ayrılıkların, üstünlüğün ve aşağılık ve hiyerarşinin gerçekliğini şekillendiren imgeleri çağrıřtırır¹²”. Yazara göre tanımlar veya bir kavramın tanımlanma şekli de güç ilişkilerini yansıtmaktadır. Bu noktada, engellilerin sistematik olarak dışlandığı ve danışılmadığı engellilik sürecinin tanımlanmasına dikkat çekmektedir¹³.

Ülkemizde de engelliliğin çeşitli tanımlarına rastlanmaktadır. Sözlükte¹⁴ engellinin tanımı, “doğumla yahut daha sonra her türlü bir sebeple olabilecek zihni, ruhi, duyularla alakalı veyahut sosyal yeteneklerinde farklı derecelerle kayba uğramış, topluma ayak uydurmakta ve gündelik ihtiyaçlarını karşılamada zorluklar yaşaya kişiler” şeklinde yapılmıştır. Buna göre engelliliğin “kişinin vücudunun eksikliği yahut kusurlu olması” hali olarak ifade edilebilmesi mümkündür. Sakatlığın tanımı sözlükte, “bedeninde hastalık yahut eksiklik bulunan kimse, “özürlü” nün tanımı ise “gelişimsel olarak öğrenmeye yönelik zorluklar yaşama ve benzeri süreçlerden birisinde yahut bir kısmında yetersizliği bulunan veyahut sakatlığa sahip kimseler” şeklinde yapılmaktadır. Tanımlara bakıldığında, her bir kelime birbirine atıfta bulunmaktadır. Fakat, toplum olarak ortaya çıkardığımız engelleri tanımlaması bakımından engelli kelimesi içlerinde en uygunu olarak görölmektedir. Zira, engel kelimesiyle hastalıklı kimse olarak değil, başkalarınca engellenmiş toplumsal hayattan soyutlanmak istenilen kişiler vurgulanmaktadır. Buna göre, belli hususiyetlerinden dolayı dışlanmış ve engellenmiş herkesin bu kavramın içerisine gireceği düşünölmelidir. Bu nedenle, engellerin aşılması adına yaşamdaki farklılıkların en başından dizaynı zorunluluk göstermektedir¹⁵.

5378 sayılı “Engelliler Hakkında Kanun (EHK)¹⁶” m. 3’ te engellinin tanımı “fiziki, zihni, ruhi ve duyuyula alakalı yetilerini belirli düzeyde kaybetmesi nedeniyle toplumda öteki bireylerle beraber eşit şartlarda aynı düzeyde tam ve faal olarak

¹² Grech, Shaun., Disability, Poverty and Development: Critical Reflections on the Majority World Debate, Disability & Society, 24:6, 771-784, 2009, s.773.

¹³ Greech, s. 773.

¹⁴ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Zamanı, 03.11.2021.

¹⁵ Yüksel, Sera Reyhani, Engelliler Hukuku Sempozyumu, Aristo Yayınları, 2020, s. 2.

¹⁶ 7/7/2005 tarihi ve 25868 sayılı R.G. ile yayınlanmıştır.

katılımına kısıtlılık getiren tutumları ve ortam şartlarından etkilenenler” şeklinde yapılmıştır.

1.2. Engellilik Çeşitleri

Engellilikle ilgili türlerin ülkeler ve literatür bakımından farklılıkları bulunsa da esas itibariyle 6 farklı engellilik türünden bahsedilebilir. Bunlara ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilecektir.

1.2.1. Ortopedik Engelli

Bu tür engeli olan bireyler adalet yahut iskelet sistemlerinde yetersizliği, eksikliği ve işlevsel bozuklukları bulunan kimselerdir. Kişinin, eli, kolu, bacağı yahut organlarından birisinin fonksiyonlarını ifa edememesi, felce uğraması, kişinin kalçasının çıkık olması bu tür engellerdendir¹⁷. Ortopedik engeli bulunanlar, başkalarında destek ve bakıma kısmi yahut tamamen gereksinim duyabilmektedir¹⁸.

1.2.2. Görme Engelli

Bu engele sahip olan bireyler, herhangi bir nedenle ortaya çıkabilen, gözlerinden birisi yahut ikisinde tamamen yahut kısmi olarak görmede kayıplar yaşayan kimselerdir. Kişinin görmesinde kayıp yaşamasıyla beraber göz protezinin takıldığı, renkler ayırt edemeyenler, geceleri körlük yaşayanlar, şaşılıkı bulunanların bulunduğu grup görme engelli olarak adlandırılmaktadır¹⁹.

¹⁷ Öztürk, M., Türkiye'de Engelli Gerçeği, İstanbul, MÜSİAD, 2011, s. 20.

¹⁸ Seyyar, A., Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Dostu Sosyal Politikalar, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2015, s. 32.

¹⁹ Şişman, Y./ Kocabaş, F./ Yazıcı, B., Özürlülerin Çalışma Yaşamına Katılma Gereği ve Türkiye'de Bu Bağlamda Uygulanan Sosyal Politikaların Genel Bir Değerlendirmesi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 5.

“Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği²⁰” nin 4/1 bendinde görme engelli bireylerin “Görme gücünün kısmen ya da tamamen kaybindan dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyler” olduğu ifade edilmektedir.

1.2.3. Süreğen Hastalık

Süreğen hastalığın, bireylerin işlevlerini tamamen etkileyen ve çalışmalarına engel olan devamlı olarak bakımın ve tedavinin gerektiği hastalık olarak tanımlanabilmesi mümkündür. Kan, kalp-damar, idrar yolları, üreme, cilt ve deri, kanser ve solunum sisteminden kaynaklı hastalıklar bu tür hastalıklar arasında sayılmaktadır²¹.

1.2.4. İşitme Engelli

Bir kimsenin duyma duyarlılığının kaybı, işitmede gelişme problemi bulunması, işitmenin iletişimde görevlerini ifa edememesi durumunda işitmenin kaybolması durumudur. Bu engel, doğumdan önce, doğumun olduğu sırada yahut doğumun ardından kulaklardan birisi yahut ikisinde tamamen veyahut kısmen işitmenin kaybolması halinde ortaya çıkmaktadır. Bu kimselere işitme testi yapılmakta ve testin sonucu işitmesi belirli derecelere kaybolan kişilerin işitme engelinin bulunduğundan bahsedilebilir²².

1.2.5. Konuşma Engelli

Herhangi bir sebeple konuşma yeteneği kaybolan, konuşmasının hızı, akıcılığı, ifadesi bozuk ve sesinde bozukluk bulunan kimseler bu engele sahiptirler. İşitmesine karşın konuşma yeteneği bulunmayanlar, gırtlakları alınan bireyler, konuşabilmek için değişik aygıtlara ihtiyaç duyanlar, kekemeliği bulunanlar, dilinde, dudağında çenesinde bozukluğu bulunanlar konuşma engelliler sınıfında kabul edilirler²³.

²⁰ 7.07.2018 tarih ve 30471 sayılı R.G. ile yayınlanmıştır.

²¹ Kosor, D., Engelli Çocukların Ağız ve Diş Sağlığının Değerlendirilmesi, Bitirme Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi., s. 2011.

²² Seyyar, s. 33.

²³ Şişman/ Kocabaş/ Yazıcı, s. 5.

Kekemelik yaşayanlar, işitebilmesine karşın konuşma yeteneği bulunmayanlar, dilinde, dudağında, çenesinde bozukluk bulunan kimselerdir²⁴. Başka kimselerle anlaşmaya yarayan yazılı yahut öteki sembollerden oluşan süreçleri barındıran belli belleğinde işlevsizlik bulunan iletişime yönelik bozukluk haline afazi denilmektedir²⁵. Diğer bir deyişle, bireylerin ses çıkarabilmelerine rağmen istedikleri sözleri bularak bunları söyleyememeleri halinde afazi oldukları kabul edilir. Konuşma engeline neden olan durumlar, organik, işlevsel, duygusal yahut sosyal bozukluklar şeklinde ortaya çıkabilir²⁶.

1.2.6. Zihinsel Engelli

Bu engele sahip bulunanlar, doğum öncesi, doğumun olduğu sırada yahut daha sonrasında gelişim süreçlerinde farklı nedenlerle zekalarında gelişim ve fonksiyonlarında ortaya çıkan yavaşlık, duraksama ve gerilemeyle, sosyal olarak uyumlarında, halleri ve tavırlarında normalin dışında davranışlar gösteren kişilerdir²⁷.

1.3. Engelliliğin Nedenleri

Engelliliğin birbirinden değişik etken ve bu etkenlerin farklı kategorileri vardır. Bu kategorilerden en fazla kullanılanı, doğumdan önce, doğumun olduğu sırada ve doğumdan sonra ortaya çıkan sebepler şeklindedir²⁸.

UNICEF' in 2009 tarihinde yayınladığı raporda, hamilelikte ve doğumun olduğu sırada ortaya çıkan komplikasyonlardan dolayı ölümlerin, gelişmiş devletlere nispeten daha az gelişmiş devletlerde 300 katı oranında yaşandığı belirtilmektedir. Dünya çapında yıllık olarak 500 milyondan daha fazla kadının, hamilelik ve doğumdan kaynaklı komplikasyonlar yaşamaları nedeniyle öldüğü belirtilmektedir. Bu sayının 70.000 civarı

²⁴ Öztürk, s. 21.

²⁵ Kargın, T., Afazi, Özel Eğitim Dergisi, ss. 18-22., 1993, s. 18.

²⁶ Öztürk, s. 27.

²⁷ Gönülaçan, A. *Türkiye'de Engelli İstihdamı., ve İşverenlerin Engelli İstihdamına Yönelik Tutumları., Trabzon Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.7.

²⁸ Millî Eğitim Bakanlığı., Aile ve Tüketici Hizmetleri., Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum., Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. 2011, s. 5.

15 ile 19 yaşları arasındaki ergen dönemdeki kızlardan oluşmaktadır. Engelliliğe neden olan riskler, gebelikten önce anneye alakalı durumlar, annenin 18 yaşından küçük yahut 35 yaşından çok oluşu ve sık doğurganlıktan kaynaklanmaktadır. Bunların dışında bir kısım nedenler ise şunlardır;

- Ailevi irsi rahatsızlık ve kromozomdan kaynaklı sebepler.
- Akrabayla evlilik, anne-baba arasındaki kan uyumsuzlukları.
- Gebelik sırasında reçetesiz ilaç, alkol, sigara ve benzeri zarar veren maddeler kullanmak.
- Gebelik sırasında yaralanma, strese kalma, vücuda toksik maddeler girmesi, travmaya yahut radyasyona maruziyet yaşama.
- Gebelikte beslenmede yetersizlik, ihtiyaç duyulan vitaminlerin ve minerallerin alınmaması.
- Doğurganlık sıklığı.
- Doğumun erken yahut zor olması.
- Kilosunu düşük olarak doğma.
- Kontrol ve aşıları zamanında yahut hiç yapmama.
- Havale geçirme ve ihmalkarlık.²⁹

²⁹ Millî Eğitim Bakanlığı, 2011, s. 5.

İKİNCİ BÖLÜM

ENGELLİ HAKLARI KAVRAMI VE KAMU KURULUŞLARINDA ÇALIŞAN ENGELLİLER VEYA ENGELLİ YAKINLARININ SAHİP OLDUĞU HAKLAR

1. Genel Olarak Engelli Hakları

İnsanın toplumda yaşayan bir varlık olması nedeniyle sosyal yaşamla birtakım münasebetlerinin bulunması kaçınılmazdır. Toplumun bir parçası olan engellilerin de yetersizliğinin derecesine ve çeşidine bakılmaksızın diğer insanlar kadar özgür ve eşitlik anlayışı içinde toplumla entegrasyonları gereklidir. Toplumda bir hayat sürmek bireylerin belirli davranışlarda bulunmalarını, belirli normlara uymalarını gerektirmektedir.³⁰ Hukukla, topluluğa genel fayda ve müşterek iyiliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu nedenle, bireylerin birbirlerine, hayat sürdürdükleri toplumlarına ve toplumların da birbirlerine yönelik uymaları gerekli hukuk normları bulunmaktadır. Bunlar devlet tarafından uyulmaları konusunda yaptırımlara bağlanmış kuralları içermektedir³¹. Diğer taraftan bu kuralların engelliler bakımından işlevsiz kalabilmesi de mümkündür. Hukukun öngördüğü kurallar ise toplumsal barış, güvenlik, eşitlik, özgürlük ve adalet sağlamak üzere konulmuşlardır. Engelliler hukukuna yönelik olumlu gelişmelere rağmen bu kesimin olması gerektiği gibi yaşamış oldukları toplumda eşitlik içerisinde ve özgürce hayat sürebildikleri ifade edilemeyecektir³².

Engellilerin ulaşımda, iletişimde, eğitimde ve istihdam olmak üzere çok fazla konuda bazı haklarının bulunması ve dolayısıyla bazı düzenlemelerin yapılması onların yaşamla adaptasyonları bakımından zorunludur. Engellilere yönelik düzenlemelerin ele alınırken pozitif ayrımcılıkta bulunma ve toplumsal adaletin sağlanmasına çalışmasında yarar vardır. Bu kimselerin toplumsal yaşamda katkısı sınırlı bulunan bu grupların gözetilmesi toplumsal refahı sağlamada önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede bu kesime

³⁰ Çitil, Mahmut/ Üçüncü, Muhammet Kürşat, Türkiye 'de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku'nun Durumu, Temmuz 2018, s. 240

³¹ Çitil ve Üçüncü, s. 240.

³² Sağlam, İ./ Coşgun, Ö.K. Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Engelli Hakları, Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 76.

yönelik diğer bireylerle eşit duruma gelebilmeleri adına pozitif ayrımcılıkta bulunulabileceğini belirtmek mümkündür.

1.1. Engelli Haklarının Tarihi Süreçteki Gelişimi

Ülkemizde, içinde bulunduğumuz çağı yakalamak amacıyla dünya çapında engellilerin sahip bulunduğu haklarla aynı doğrultuda hakların sağlanması konusunda adımlar atılmıştır. Hatta, yakın zamanlarda hususi gereksinimi bulunan engellilerin haklarına ilişkin, BM ve Kıta Avrupa'sındakiyle benzer mahiyette düzenlemelerin ele alındığından söz edilebilir. Ancak, bahse konu bu düzenlemelere ek olarak engelliler açısından ülkemizde halen yeterli düzeyde düzenlemelerin ele alınmadığını söylemek mümkündür³³.

Anayasamızda engellilere yönelik ele alınan bazı maddeleri bulunmaktadır. Anayasanın 10. maddesinde “*Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.*” denilmektedir. Aynı maddenin 3. fıkrası kapsamında³⁴ “*Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz*” denilmek suretiyle toplumda diğerlerine göre daha avantajsız bulunan bazı kesimlerin yararına olarak yapılacak pozitif ayrıcalıkların, eşitliğe zarar vermeyeceği belirtilmektedir.

Anayasanın 42. maddesinde “*Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.*” denilmektedir. Maddede vatandaş olan bireylerin sahip bulunduğu eğitim haklarından toplumda pay sahibi bulunan engellilerin de yararlanmasının sağlanması için, devletin tüm tedbirlere başvurması gerektiği ifade edilmektedir. Diğer taraftan Anayasanın 50. maddesinde ruhen kısıtlılığı ve bedenen eksikliğe sahip olanların çalışma şartları bakımından hususen korunacakları belirtilmektedir. Böylelikle engellilerin pozitif ayrıcalıktan istifadeleri mümkün olacaktır.

³³ Yavuz, Nilüfer, Engelli Hakları ve Engellilerin Kente Erişebilirliğinin Kentli Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 32.

³⁴ Bu cümle, 1982 Anayasasına 07.05.2010 tarih. ve 5982/1 nolu değişiklik ile eklenmiştir.

Anayasada yer alan diğerk bir madde olan 61/2. fıkrasında “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.” denilmektedir. Bahse konu bu düzenlemeyle engellilerin sosyal güvenliğe dönük alanda korunmaları istenmektedir³⁵.

Ülkemiz, 2007’de “BM Engelli Hakları Sözleşmesi” nin tarafı olmuştur. Sözleşme kapsamında engellilerle alakalı ele alınan genel ilkeler, ülkemizce yasal düzenlemelere ilave edilerek önemli adımlar atılmıştır. Öte taraftan, toplumda hayat süren engellilerin birtakım haklarına ilişkin olarak Anayasanın ve sözleşmelerin haricinde diğerk mevzuatlarda da bazı düzenlemelere konu oldukları görülmüştür. Bahse konu bu düzenlemelerden birisi 5378 sayılı EHK’ dır. Yasanın temel görev görevi 1. maddede tanımlanmıştır³⁶. Maddede “engellilerin temel hak ve hürriyetlerinden yararlanmasını temin ve teşvik etmek, haiz oldukları onura saygıyı arttırarak toplumsal yaşama diğerk bireylerle eşit şartlarda etkin ve tam katılmalarını sağlamak ve engelliliği önleyici tedbirler alma adına gereken düzenlemelerin yapılmasının sağlanmasıdır.” denilmektedir. Sözleşmede yer alan temel ilkelerle aynı doğrultuda olan yasanın 4. maddesi genel esasları düzenlemektedir. Bu madde, yasanın engellilere ilişkin sözleşmenin etkisinde kalmış olduğunu göstermektedir³⁷.

EHK’ da engellilere yönelik çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Bu yasanın yanı sıra engellilere ilişkin bir diğerk düzenleme de 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler Kanunu³⁸” (SHK) dur. SHK’ da engellilere yönelik çok fazla hüküm içermekle beraber engelli bireylere sunulan yükümlülük, görevler, yetkiler ve kuruluşlara ilişkin konulara dikkatleri çekmektedir. Yasayla birlikte engellilere ilişkin hizmetler suna merkez, bakımevi, yurt, konukevi ve benzeri kuruluşlar teşkil edildiğini söylemek mümkündür.

³⁵ Demir, Hamit., Engellilerin Anayasal ve Yasal Hakları, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020, s. 85.

³⁶ Benzer, Ekrem, Türkiye ve Almanya’da Engelli Haklarına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Uluslararası Hukuk, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017, s. 97.

³⁷ Çavuş, Ö. H./ Tekin, A., Türkiye’de Engellilerin İstihdam Yöntemi Olarak Korunmalı İşyeri, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, ss. 145- 165, 2015, s. 155.

³⁸ 27/5/1983 tarih ve 18059 sayılı R.G. ile yayınlanmıştır.

Toplumdaki engellilerin birtakım temel haklarına ilişkin birbirlerinden değişik başka düzenlemeler de bulunmaktadır. Bunlardan bir diğeri “*Milli Eğitim Temel Kanunu*” (METK)’ dur³⁹. METK’ te engellilerin eğitim sisteminde diğeri bireylerle birlikte uyumlarının sağlanabilmesi için çeşitli düzenlemeler ele alınmıştır. Yasada engellilikle alakalı ayrımların dikkate alınmaksızın eğitimde herkesin yerinin bulunduğu belirtilmektedir⁴⁰. Bunun yanı sıra korunması ve özel eğitim alması gerekli çocuklara yönelik bir kısım hususi tedbirlerin alınmasından bahsedilmektedir⁴¹.

Engellilerle alakalı bazı düzenlemeler de İş Kanununun⁴²da yer almaktadır. Engelliliği nedeniyle çalışma hayatında ayrımcılıkta bulunulamayacağı ifade edilmektedir⁴³. Çalışma yaşamında yasayla belirlenen kamusal kurumlar, şirketler, hizmetler sunan öteki işkolları engellileri çalıştırmakla yükümlüdür⁴⁴. Bahse konu bu yükümlülüğün yanı sıra ayrımcılıkta bulunulan engellilerin çalışma hayatına girebilmeleri sağlanmaktadır⁴⁵.

1.2. Kamu Kuruluşlarında Çalışan Engelli Hakları

1.2.1. Kanun Önünde Eşitlik

Anayasa’nın 10. maddesinde “*Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini*

³⁹ 24/6/1973 tarih ve 14574 sayılı R.G. ile yayınlanmıştır.

⁴⁰ METK’ in 4. maddesinde “Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.” denilmektedir.

⁴¹ METK’ in 8. maddesinde “*Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.*” denilmektedir.

⁴² 10/6/2003 tarih ve 25134 sayılı R.G. ile yayınlanmıştır.

⁴³ İşK.’nun 5. maddesinde “*İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.*” denilmektedir.

⁴⁴ İşK.’nun 30. maddesinde “*İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi veya 21/6/1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu veya 16/6/1927 tarihli ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu kapsamına giren ve askerlik hizmetini yaparken 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 21 inci maddesinde sayılan terör olaylarının sebep ve tesiri sonucu malul sayılmayacak şekilde yaralananları meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler.*” şeklinde düzenlenmiştir.

⁴⁵ Çelik, “Onuncu Yılında Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşme Ruhu”, s.236

sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde (...) kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar” denilmektedir. Anayasada yer alan bu maddeyle toplumda birer değer olan engellilerin toplumdaki öteki unsurlarla eşit şekilde haklara sahip buldukları belirtilmektedir. Buna göre kanunlar bakımından eşittirler ve toplumla uyumlarının sağlanabilmesine yönelik ele alınan düzenlemelerin ayrımcılıkta bulunulduğundan bahsedilemeyecektir. Bu kapsamda engellilere ilişkin pozitif ayrımcılıkta bulunulması onların toplumla entegrasyonları bakımından zorunluluk taşımaktadır⁴⁶.

Pozitif ayrımcılıkta bulunma kavramıyla esas itibariyle ayrıma tabi tutmak yerine onların toplumla uyumlaştırılmaları kastedilmektedir. Bununla engellilerin koşullarının diğerleriyle adaletli bir duruma getirilebilmesi gayesi güdülmektedir. Bahse konu pozitif ayrımcılığa yönelik düzenlemeler eşitlik prensibini de zedelememektedir. Böylelikle, dezavantaja sahip bireylerin herkesin sahip bulunduğu hakları eşitlik içerisinde elde edebilmeleri, onlara erişebilmeleri, sahip buldukları potansiyellerinin ortaya çıkması amaçlanmaktadır. Anayasa hukukçularınca Anayasada belirtilen “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle” ve “bütün işlemlerinde” tabirlerinin gerçekte Anayasa metninde yer verilmesinin gerekmediği belirtilmektedir⁴⁷.

Engellilikle ilgili söylenebilecek bir konuda toplumda yaşayan bu kimselere ilişkin negatif ayrımcılıkta bulunulamaması kuralıdır⁴⁸. Bu yasak, niteliği itibariyle “*Jus Cogens*⁴⁹” kuralları olarak anılmaktadır. Bu kuralların emredici hukuk kuralları şeklinde

⁴⁶ Kaya, Hasan., Engelli İnsanın Hakları, Liberte Yayınları, Ankara 2015, s. 18.

⁴⁷ Ramazanoğlu, Yıldırım M., Farklı bir bakışla anayasa gerçeği, Nisan 2012 s.45

⁴⁸ Öztürk, Yasin., “Uluslararası Hukukta Devletlerin Egemen Eşitliği Kavramının Jus Cogens Niteliği”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt. 32, Sayı. 20, 2017, s. 42

⁴⁹ “*Jus Cogens*”, Uluslararası devletler topluluğu tarafından hiçbir sapmaya izin verilmeyen bir norm olarak kabul edilen uluslararası hukukun temel bir ilkesidir. Tam olarak hangi normların “*jus cogens*” olduğu veya bir normun bu statüye nasıl ulaştığı konusunda evrensel bir anlaşma bulunmamaktadır. Ayrıca bakınız, Denk, E. Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2001, s. 44.

ifade edilebilmesi mümkündür. Bunlar, insan haklarına ilişkin temel ilkelerden bir tanesidir⁵⁰. Dünyada aktörlük yaşan ulusların evrenselliğini benimsediği bu ilkeye yönelik olarak bir kısım tartışmalar yer almaktadır⁵¹.

BM sözleşmesinin 2. maddesinde “*Engelliliğe dayalı ayrımcılık; siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dâhil her türlü ayrımcılığı kapsar*” şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. EHK’ nin 4. maddesinde “*Devlet, insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, engellilerin ve engelliliğin her tür istismarına karşı sosyal politikalar geliştirir. Engelliler aleyhine ayrımcılık yapılamaz; ayrımcılıkla mücadele engellilere yönelik politikaların temel esasıdır*” denilmektedir⁵².

Sözleşmenin 2. maddesinde engellilere yönelik ayrımcılık konusu vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra EHK m. 41 ile Türk Ceza Kanunu m. 122’ye engellilik tabirinin eklenmesine yönelik düzenleme bulunmaktadır. Buna göre “*Kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yaparak; bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya bir hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engelleyen veya kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hallerden birine bağlayan, besin maddelerini vermeyen veya kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmayı reddeden ve kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen, kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir*”.

Diğer taraftan “*Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmelik*⁵³” md. 17’ de kapsamında ayrımcılığa yönelik “*işe alınmada; iş seçiminden, başvuru formları,*

⁵⁰ Öztürk, *Devletlerin Egemen Eşitliği*, s. 42

⁵¹ Çağlar, Selda., “Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 39

⁵² Ektaş, Ahmet Fatih, *Ulusalüstü Boyutlarıyla Engelli Hakları ve Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi*, On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 75.

⁵³ 25 Nisan 2009 tarih ve 27210 sayılı R.G. ile yayınlanmıştır.

seçim süreci, teknik değerlendirme, önerilen çalışma süreleri ve şartlarına kadar olan aşamaların hiçbirinde engelliler ve eski hükümlüler aleyhine ayrımcı uygulamalarda bulunulamaz. Çalışan engelli ve eski hükümlülerin aleyhine sonuç doğuracak şekilde, diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamaz. Ayrımcılık veya farklı muamele gösteren kamu kurum ve kuruluşları ile işverenler için 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 122.maddesi hükümleri uygulanır” denilmektedir. Bunun yanı sıra EHK’ da herhangi bir ceza yaptırımına yer verilmemektedir. EHK’ nin 14. maddesinde “hem işe alım sürecinin hiçbir aşamasında engellilerin aleyhine ayrımcı uygulamalara gidilemeyeceğini, hem de çalışan engellilerin aleyhinde sonuç doğuracak şekilde, engeliyle ilgili olarak diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamayacağı” belirtilmektedir. Ayrımcılığa ilişkin durumlar farklı şekillerde görülebilmektedir. Ayrımcılığın kimi zaman direkt olarak, genellikle de dolaylı şekilde görülebilmesi mümkündür.

Doğrudan ayrımcılığa yönelik 6702 sayılı “Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu” nun 2. maddesinde “Bir gerçek veya tüzel kişinin, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını bu Kanunda sayılan ayrımcılık temellerine dayanılarak engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muamele.” şeklinde düzenleme yer almaktadır. Buna göre karşılaştırılması gerekli kimseler aynısı ve benzeri konumlarda bulunmalıdırlar⁵⁴. Diğer taraftan, kendilerine farklı muamele yapılması için birtakım nedenlerin de bulunmaması gerekmektedir⁵⁵. Bireylerin engelliliği nedeniyle kamuda çalıştırılmaması bu ayrımcılığa verilebilecek örneklerdendir.

Dolaylı ayrımcılık konusunda bahse konu kanunda “Bir gerçek veya tüzel kişinin, görünüşte ayrımcı olmayan her türlü eylem, işlem ve uygulamalar sonucunda, bu kanunda sayılan ayrımcılık temelleriyle bağlantılı olarak, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanma bakımından nesnel olarak haklılaştırılmayan dezavantajlı bir konuma sokulması” şeklinde hüküm bulunmaktadır⁵⁶. Buna göre ortada tarafsız bir

⁵⁴ Gül, İdil Işıl, Fiziksel Engellilerin Uluslararası Hukukta Korunması ve Uluslararası Standartların İç Hukuka Yansımaları, (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 202.

⁵⁵ Gül, s. 211.

⁵⁶ 6702 sayılı yasanın 2. maddesi

kuralın, uygulama yahut tedbirin bulunması gereklidir. Bu kapsamda öteki kimselerle kıyaslandığında negatif sonuçları bulunmakta yahut negatif olasılığın ortaya çıkması beklenmektedir⁵⁷. Söz gelimi, kamu kuruluşuna girerken engellilere diğer bireylerden farklı olarak ilave koşullar öngörülmesi halinde bu ayrımcılıktan bahsedilebilir.

1.2.2. Engellilerin Çalışma Hak ve Ödevleri

Toplumda yaşayan öteki bireyler kadar engellilerin de çalışmaya hakları bulunmaktadır. Çalışma hakkında temel olarak Anayasada rastlanmaktadır. Çalışmanın herkese bahşedilen haklar ve ödevlerden olduğu Anayasada belirtilmektedir. Çalışanların yaşam standartlarının yükseltilmesi, iş yaşamının geliştirilmesine yönelik çalışanların ve işsizlerin korunması, çalışmanın desteklenmesi, işsizliğin önlenmesine yönelik müsait iktisadi şartların yaratılması, çalışma barışının sağlanmasına dönük tedbirlerin alınması devletin yükümlülüğündedir⁵⁸. Buna göre devletin engelliler lehine bazı güvenceleri sağlaması gerekmektedir. Zira, engelli bireylerin toplumda öteki bireylere nazaran dezavantajlara sahip bulunmaları nedeniyle belirli düzenlemelere konu yapılmışlardır.

Anayasadaki düzenleme karşısında bedenen yahut ruhen yetersiz bulunanlar çalışma koşulları açısından hususi şekilde korunmalıdırlar. Engellilere yönelik içinde buldukları durumlara bakılarak çalıştıkları ortamların fiziken onların gereksinimlerine göre düzenlenmeleri gerekmektedir. Engellilerin işe diğer bireylerden daha sonra başlamalarının yahut diğerlerinden önce bitirmelerinin standartlara oturtulması ve bunun sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu konudaki tespitler onların özel durumlarında göre hizmetin gereklilikleri, iklimin ve ulaşım koşullarının dikkate alınmasıyla işe başlayış ve bitiriş saatleriyle öğleyin dinlenmeleri için gerekli süreler belirlenebilir. Gün içerisinde sürekli olarak yapılan hizmetler bakımından ise çalışmaya başlayacakları saatler ve usulleri kurumları tarafından tespit edilebilir⁵⁹.

⁵⁷ Demir, s.97.

⁵⁸ Anayasa md. 49.

⁵⁹ 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 100. maddesi.

Tablo 1. Engelli Çalışanları Kamu Özel Sektör Bakımından Dağılımları

YILLAR	ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI (50+İŞYERİ SAYISI)		ENGELLİ ÇALIŞAN SAYISI (50-İŞYERİ SAYISI)		ENGELLİ AÇIK KONTENJAN SAYISI	
	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL	KAMU	ÖZEL
2021	18.066	93.715	883	6.173	4.112	21.017
2020	15.375	85.614	991	6.062	4092	16.875
2019	15.928	101.377	1.037	8.328	3.958	16.938
2018	14.453	97.893	1.033	8.916	4.775	17.871
2017	10.323	102.751	466	23.232	2.988	8.296

Kaynak: İşkur Sitesinde Bulunan “İstihdamı Zorunlu Kontenjanlar” istatistikleri Baz Alınarak Derleme Yapılmıştır. <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, Erişim Zamanı, 03.12.2021.

Tabloya baktığımızda 2017 yılından itibaren 5 yıllık kamuda ve özel sektörde kendilerine ayrılan kotalarına nazaran engelli istihdamında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Buna göre devletin engelli istihdamına yönelik çalışma hakkının sağlanmasına ilişkin BM sözleşmesi ve Anayasada belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmede uyumlu adımlar attığı söylenebilir.

1.2.2.1. Engellilerin Devlet Memuru Olabilme Hakkı

Toplumda dezavantaja sahip kimseler olan engellilerin Anayasadan kaynaklanan çalışma hakkına⁶⁰ yönelik olarak devletin kurumları yahut kuruluşları bünyesinde kamu görevlisi olarak istihdamlarının sağlanmasına yönelik düzenlemelere yer verilmiştir⁶¹. Engellilerin devlette memur olabilmelerinin temini bakımından faaliyetler “Devlet Personel Başkanlığı” nca yürütülmektedir. Engellilerin işçi olarak istihdamları “Türkiye İş Kurumunca” sağlanmaktadır. Engellilerin ayrıca, kamu görevlisi olarak atanmalarına yönelik engellilere yönelik hususi bir sınav yapılmaktadır⁶².

1.2.2.2. Kamu Kesiminde Engelli Aday Memur Yetiştirilmesi

Engellilerin memurluk sınavlarını kazanmalarının ardından adaylıklarında yetiştirilmeleriyle alakalı kurumlarınca bir kurul oluşturulmaktadır. Oluşturulan bu kurullar “*Temel Eğitim Kurulu*” olarak adlandırılmaktadır. Bu kurulların temel fonksiyonlar temel eğitim programlarının ve sınav sorularının hazırlanması, sınavlarının nerelerde ne şekilde yapılacağına belirlenmesidir. Ayrıca bu kurul, eğitime yönelik hazırlanan programlar kapsamında engellilerin eğitimlerini sağlayarak onları sınavlara tabi tutmaktadır⁶³.

1.2.2.3. Engelli Memurların Çalışma Ortamlarının Düzenlenmesi Hususundaki Hükümler

Herhangi bir engeli bulunanların, çalışma ortamının onların çalışabilecekleri uygun bir hale getirilmesine yönelik düzenleme BM Sözleşmesinde yer almaktadır. Bu

⁶⁰ Deniz, Buket., Engelli Hakları ve Ayrımcılık Yasağı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 67.

⁶¹ “Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınma Şartları ile Yapılacak Yarışma Sınavları Hakkında Yönetmelik” 16.09.2004 tarihli R.G. ile yayımlanmıştır.

⁶² Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPSS) “Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik” ile buna bağlı olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı ile Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (ÖSYM) arasında yapılan “Protokol” hükümlerine göre ÖSYM tarafından hazırlanan, EKPSS, başvuru, sınavın uygulanması ve sınav sonuçlarının değerlendirilmesi adımlarından oluşan sınav sistemidir.” Ayrıca bakınız; <https://www.osym.gov.tr/TR,8840/hakkinda.html>, Erişim Zamanı, 03.12.2021.

⁶³ 27/6/1983 tarih ve 18090 R.G. ile yayımlanan “Aday Memurların Yetiştirilmelerine İlişkin Genel Yönetmelik”, 19. madde.

kimselerin çalışmalarında herhangi bir ayırmda bulunulmadan, öteki bireylerle eşitlik içerisinde çalışma koşullarına ve ortamlarına düzenleme getirilmesi çalışmış buldukları kurum yahut işverenlerinin sorumluluğunda bulunmaktadır. EHK uyarınca çalışma yaşamlarında direkt yahut dolaylı şekilde ayrımcılığın da bulunduğu engelliliklerine ilişkin tüm ayrıcalıklar yasaklanmıştır⁶⁴.

Eşitliğin doğrudan sağlanması ve ayrımcılığın kaldırılması amacıyla engellilerle alakalı çalışma ortamlarında uyumlarını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir⁶⁵. Bu kapsamda engellilere onların tümüyle ve eşikçe yararlanmalarının sağlanması bakımından bazı haklar ve özgürlükler sunulmasına yönelik hususi tedbirlerin alınması ayrımcılık şeklinde değerlendirilmeyecektir. Çalışma ortamlarında öteki bireylerle ve çalışmalarıyla tam entegrasyonlarının sağlanabilmesi için fiziki çevrelerinin uyarlanması ve bazı teknolojik aygıtlara engellilerin erişebilme imkanının bulunması gereklidir. Böylelikle çalışma ortamlarında olumsuzluklarla karşılaşmadan çalışma fırsatlarını yakalayabilmelidirler⁶⁶. Sonuç olarak idarenin çalıştırmış olduğu engeli bulunan memurlarının çalışmasında kolaylaştırıcı tedbirler almakla yükümlüdür. Bu tedbirler alınmadığında idarenin hizmet kusurunun ortaya çıkabileceğini söylemek mümkündür. Diğer bir deyişle, engellilere yönelik hususi olarak belirli düzenlemeler yapılmamasında yahut eksik yapılmasında hizmet kusuru bulunmaktadır. Aynı şekilde, herkese yönelik gerçekleştirilen hizmetlerin engelliler açısından dikkate alınmaması idarenin hizmet kusuru bulunduğunu göstermektedir⁶⁷.

Bu anlatılanlar dışında gerektiğinde evde çalışma ortamının sağlanarak işlerini ikametlerine götürerek hizmetlerini oradan sağlamaları engelli bireylere getirilebilecek pozitif ayrımcılıklardan birisidir. Bu yöntemin genellikle derece bakımından ağır zihinsel yönden engeli bulunanlara uygulanabilmesi mümkündür. Buna göre engellilerin

⁶⁴ Mamatoğlu, N. Türkiye'de Engelli İstihdamının Genel Görünümü İşveren Gözüyle Engelli İstihdamı Araştırma Konusunda Önerilen Politikalar, Alternatif Politikalar Dergisi, ss. 514-561, 2015, s. 526.

⁶⁵ Kayacı, E. Özürlüler için Verimli Bir İstihdam Politikası Oluşturulması, Uzmanlık Tezi, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.2007, s. 16.

⁶⁶ Berkün, S. Özürlülerin İstihdamında Ev Esaslı Çalışma Bursa İli Belediyelerinden Örnekler, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013, s. 19.

⁶⁷ İsbir, Eyyup Günay/ Çubuk, Hülya, Engellilerin Anayasal Haklarını Kullanmalarını Zorlaştıran Sebepler, Hukuk Fakültesi Dergisi Yıl 4 Sayı 1- Haziran 2018 (1-30), s. 24.

ikametlerinde çalışabilecekleri uygun ortamın kurgulanması ve onlara çalışmalarını gerçekleştirdikleri sırada yardımda bulunacak kişilerin sağlanması mümkündür⁶⁸.

1.2.2.4. Engelli Memurların Sahip Buldukları Bazı Haklar

1.2.2.4.1. Engelli Memurların Nöbet Muafiyetleri

Engeli bulunan memurların istekleri haricinde geceler nöbet yahut vardiyaların verilebilmesi mümkün değildir⁶⁹. Anayasadan dayanağını alan bu durum “*Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı*” çıkarılan Yönetmelikle getirilen düzenlemelerle kurumlarında çalışmakta olan engeli bulunan muvazzaflara yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bu kurumdaki muvazzaf engellilerin de içinde bulunduğu kurumun bünyesindeki bütün çalışanların nöbetten muaf tutulmaları sağlanmıştır. Nöbetin, kurumlarda amirlerin uygun görecekları bir zaman başlaması ve 24 saatin geçirilmemesi sağlanmalıdır. Fakat, kadınların gebelikleri süresince ve doğum sonrası 2 yıllık sürede geceler nöbetten ve vardiyadan muafiyetleri sağlanmalıdır. Engeli bulunan memurlar da istekleri bulunmazsa geceleri nöbetten ve vardiyalardan muaf tutulmaktadır⁷⁰. Benzer olarak Türk Silahlı Kuvvetlerince de engeli bulunan memurlarında geceleri nöbet ve vardiya verilmeyeceği düzenleme altına alınmıştır⁷¹.

1.2.2.4.2. Engellilerin Lojman Hakkı

Kamu konutlarına ilişkin kanun ve yönetmeliği kapsamında engelliler bakımından herhangi bir pozitif ayrımcılık bulunmamaktadır. Fakat, kurumların kendilerine ait lojman yönergeleri kapsamında engelliler yahut yakınına sahip personele ilişkin düzenlemelerde bulunabilmeleri mümkündür. TSK’ nin konut yönergesi uyarınca engelli yakınlarına ek 50 puan verilecektir. TSK’ deki engelli yakınlarının yakınlık derecelerine göre tespitinin yapılması üzerine lojmandan yararlanmalarına izin verilmektedir. Örneğin

⁶⁸ Köksal, A., Türkiye’de Engelli İstihdamı ve Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul., 2010, s. 57.

⁶⁹ 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 101. maddesi.

⁷⁰ “Resmî Gazete *Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı Personel Yönetmeliği*” 21.01.2017 tarih ve 2016/9742 sayılı.

⁷¹ TSK “*İç Hizmet Yönetmeliği*” nin 382/i fıkrası.

engeli ağır derecede olan eş, çocuk yahut bakımını yapmak durumunda olduğu aile üyelerine sahip memurlar lojmandan faydalanabileceklerdir. Dolayısıyla bu kimselere öncelik hakkı sunulmuştur⁷².

1.2.2.4.3. Engellilerin İzinli Sayılma Hakları

Ulus düzeyinde 2002’de resmî gazete yayınlanan genelgeyle 10 – 16 Mayıs tarihleri arasındaki haftanın engelliler haftası olarak kabulü sağlanmıştır. Bu haftanın, ilk günüyle 3 Aralık Dünya Engelliler günü, engelli bireylere ilişkin faaliyetlerde bulunan konfederasyonlarda, bağlı federasyonlarda ve derneklerde memur olarak görevli yönetim kurulu üyeleriyle kamu kesiminde görevli bütün engelliler için tatil sayılmıştır. Dolayısıyla bu tarihlerde sayılan yerlerde çalışan engelliler idari izinli sayılmaktadırlar.

Bunun dışında TSK bünyesinde görevli engelli memur personelin;

- 3 Aralık ile 10 Mayıs günü,
- Kötü mevsim koşullarında Valiliklerin memurları tatile ayırdığı günler, İdari izinli sayılacakları belirtilmiştir. Ayrıca yürüme engeli bulunan, geceleri körlük yaşayan, görme duyusu gelişmemiş ya da hiç göremeyen bireylerin kış saati uygulamasına geçildiği günler için mesailerinin onlara uyumlu şekilde belirleneceği konusunda düzenlemeler yapılmıştır⁷³.

1.2.2.4.4. Engelliler İçin Servis Hizmetleri

EHK’ ya göre servis taşımacılığı gerçekleştiren kişilerin engel sahibi çalışanları yahut öğrencileri istemleri dahilinde çalıştıkları yere taşımakla yükümlülükleri bulunmaktadır. Engellilerin engelinin derecesine uyumlu servisin temin edilmesinde personelin isteminin bulunması halinde bunun gerçekleştirileceğine yönelik düzenleme bu şekilde yapılmıştır. Bahse konu talebin gerçekleştirilebilmesi ilk olarak kurumun

⁷² “Türk Silahlı Kuvvetleri Lojman Yönergesi” nin 16. maddesi.

⁷³ Genel Kur. Başk. 2015 yılının ocak ayında 26702250-1360-14/Pers. İşl. D. Sivil. Mem. ve İşçi Şb. tarafından yayımlanmıştır.

personeline servis hizmetlerini sağlaması gereklidir. Kurumun servis hizmetlerini sağlamaması durumunda engelli personelin bu talebi karşılanmayabilecektir⁷⁴.

1.2.2.4.5. Engellilik Gelir Vergisinden İndirim Hakkı

Engellilik statüsünde bulunan kamu görevlisi çalışanların, verdikleri hizmetlerin karşılığında almış buldukları aylıklarından kesilmekte olan gelir vergisinden belli oranlarda indirim yapılması hakkına sahiptirler. Bu indirimler, memurların engelinin derecesine göre belirlenecek oranda vergi muafiyetine ilişkindir. Engeli bulunan vatandaşlar, güç koşullarda görevlerini ifa ettiklerinden bunun giderilmesi bakımından bu indirimlerin belirli katkısı olacaktır.

Bunun yanı sıra, engelleriyle çalışan bu kimseler engeli bulunmayanlarla kıyaslandığında sahip oldukları eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik vergi hukuku kapsamında bazı düzenlemelere gidilmiştir. Bedensel engelinin derecesi çalışma gücü bakımından %80 oranında kayıp yaşayan engelliler birinci derece engelli, %60 oranında kayıp yaşayan engelliler ikinci derece engelli, %40 oranında kayıp yaşayan engelliler üçüncü derece engelli sayılmaktadır⁷⁵. Bu şekilde belirlenen aylı tutarlar kazanmış oldukları ücretlerinden indirilmektedir⁷⁶.

1.2.2.4.6. Memur Olarak Çalışanların Engelli Duruma Gelmeleri

Doğuştan herhangi bir engeli bulunmayan bir kimsenin memur olmasının ardından bir şekilde engelli duruma düşmeleri sonucunda emekli olabilme haklarının yanı sıra engellilerin sahip bulunduğu bütün haklara sahip olmaktadır. Diğer taraftan, engellilere yönelik bir devlet memurluğu kadrosu bulunmamaktadır. Ancak, engellilerin yararlanabildiği kontenjanlar bulunmaktadır. Kanunda “engelli kontenjanında çalışan” tabiri kullanılmıştır. Bu ifade, yalnızca memuriyete girişi sırasında engeli bulunanları yahut engellilere yönelik sınavla memuriyete alınanları ilgilendirmemektedir. Bu

⁷⁴ Demir, s. 109.

⁷⁵ Erdağ, Nevzat, İş Hukuku Serisi Engelli Dostu, İhtilaf ve Çözüm Önerileri, Platon Hukuk, 1. Baskı, İstanbul, 2020, s. 38.

⁷⁶ 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 31. maddesi.

tabirden, memur olarak çalışmakta iken engelli duruma düşenleri de kapsamaktadır. Memuriyetleri sırasında engelli duruma geçenlerin engellilere sağlanan kontenjandan yararlanabilmeleri, bu kimsenin engeline dair sağlık raporunun kuruma ibrazı gerekmektedir. Daha sonra bu raporun “Devlet Personel Başkanlığının” uygulamasına kaydı gerekmektedir⁷⁷.

1.3. Engel Sahibi Bireylerin Kamu Kuruluşlarında Çalışan Yakınlarının Hakları

1.3.1. Yer Değiştirme Hakkı

“Devlet Memurları Atama ve Yer Değişikliği Yönetmeliği⁷⁸” nin Ek 3. maddesi engellilikleriyle irtibatlı olarak memurların yer değişikliklerine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Maddede “İlgili mevzuatına göre alınan sağlık kurulu raporunda en az yüzde kırk oranında engelli olduğu belirtilen memurlar ile ağır engelli raporlu eşi veya bakmakla yükümlü olduğu birinci derece kan hısımları bulunan memurlar engellilik durumundan kaynaklanan gerekçelere dayalı olarak yer değiştirme talebinde bulunabilir. Memurun kendisinin veya birlikte yaşadığı eşi ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarının engellilik durumunun tedavisi sebebiyle yer değişikliğini talep etmesi halinde, yer değiştirme suretiyle atama yapılacak yerin, memurun ve bu fıkra kapsamındaki yakınlarının engellilik durumuna uygun olması esastır. Engellilik durumu devam ettiği sürece kurumlarca isteği dışında memurun yeri değiştirilmez. Engellilik durumu ortadan kalkan memurlar hakkında bu Yönetmelikte yer alan diğer hükümler uygulanır” şeklinde düzenleme bulunmaktadır.

Bahse konu düzenleme uyarınca engel sahibi memurların yahut engel sahibi bir kimsenin yakını olan memurların, çalışmış oldukları yerlerini değiştirmek istediklerinde kadronun ve teşkilat yapısının uygun olması halinde bu isteklerinin karşılanacağı belirtilmektedir. Bakanlıkların yahut kurumların kendilerinin özel olarak hazırlamış buldukları memurların atanması ve yer değişikliğine ilişkin yönetmelik uyarınca

⁷⁷ Engelli Hakları Rehberi, 2019, Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Eğitim Ve Araştırma Hastanesi, <https://khgmcalisanhaklaridb.saglik.gov.tr/Eklenti/30344/0/gulhane-eah-engelli-haklari-rehberipdf.pdf>, Erişim Zamanı, 03.12.2021. s. 18.

⁷⁸ 25/6/1983 tarihi ve 18088 sayılı R.G. ile yayınlanmıştır.

engellilerin yahut engelli yakını bulunan memurların yerlerini bahse konu düzenlemelere göre değiştirmeyi talep hakları bulunmaktadır. Bu taleplere yönelik takdir yetkisi kamu yararı ve hizmet gereklerinin gözetilmesi kaydıyla idare tarafından kullanılmaktadır. Nitekim Danıştay, zabit katibi olan bir memurun, %42'lik engelli raporuna göre Bakanlık bünyesinde engelli kontenjanı dahilinde yer değişikliği talebinin reddine yönelik bakmış olduğu uyuşmazlıkta⁷⁹ “*her ne kadar davacı tarafından Erdemli Devlet Hastanesince düzenlenen 23/09/2014 tarihli Özürlü Sağlık Kurulu Raporuna dayanılarak engelli kontenjanından bilgisayar işletmenliği veya veri hazırlama kontrol işletmenliğine atanma isteminde bulunduğu görülmekte ise de, söz konusu raporda davacıya "tip II diyabetes, mellitus, hipertansiyon, astım bronşektazi" teşhisi konularak "%42 oranında özürlü" olduğunun belirtildiği, ancak bulunduğu görevi yapamayacağı konusunda bir tespit bulunmadığı anlaşıldığından, davacının anılan Rapora dayanılarak bahse konu kadrolara engelli kontenjanından atanma istemiyle yaptığı başvurunun reddine karar verilmesinde hukuka aykırılık görülmemiştir.*” şeklinde hükme varmıştır. Yüksek Mahkeme, idarenin sahip bulunduğu takdir yetkisini kamusal yarar ve hizmetin gerekleriyle uyumlu olarak kullandığından bahisle iptale konu bu kararın onanmasına karar vermiştir.

1.3.2. Kurumlar Arasında Geçiş Hakları

Kurumunu değiştirmeyi düşünen memurların ilk olarak geçmeyi talep ettiği kurumun olurusu alması gerekmektedir. Geçilmek istenilen kurumca istekte bulunan memurun halihazırda çalışmış olduğu kurumuna yazıyla talepte bulunmaktadır. Talep yazısında memuru kendi kurumunda çalıştırabilmek için istemde bulunmaktadır. Memurun çalıştığı kurum, memur tarafından yapılan talebin ve kurumun istemine onay verdiği durumda memurun geçişine ilişkin işlemler başlatılmaktadır.

Engelli çalışanların kurumlarını değiştirmek istemeleri de mümkündür. Bu kimselerin kurum değişikliği istemlerine ilişkin hususi bir düzenleme bulunmamaktadır.

⁷⁹ Danıştay. 5D., 2016/25560E. 2020/3913E. 28.9.2020 tarihli kararı, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 02.12.2021.

Bu kimselerin kurum değişikliği yazısında engelliğini ve çalışma koşullarını belirtmesi halinde durumu ayrıca deęerlendirilebilecektir⁸⁰.

1.3.3. Nöbet Muafiyet Hakkı

2010 tarihli “*Sendikal Gelişmeler Doğrultusunda Alınacak Önlemler*” Başbakanlık Genelgesinin 3. maddesinde “*Kamu alışanlarının kanunen bakmakla yükümlü olduğu özürlü aile bireyinin bakıma muhtaç olduğunun ilgili mevzuatına göre alınmış geçerli özürlü sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi kaydıyla bu durumdaki personele; özürlü aile ferдинin günlük bakımı için izin kullanımında gerekli kolaylık sağlanacak ve personel mesai saatleri dışındaki nöbet görevinden ve gece vardiyasından muaf tutulacaktır.*” denilmektedir. Buna göre bakmakla yükümlü bulunduğu ağır engelli yakın memurların nöbetlerden muaf tutulmaları gerekmektedir. Bu alışanların günlük bakımlarını yapabilmek amacıyla gerekli izinler verilmesi gerekmektedir.

1.3.4. Mazeret İzin Hakkı

Engelinin yahut süreğen hastalığının %70 oranı bulunan çocuğu olan memurlara, çocuğun hastalandığı durumlarda, doktordan alınacak rapora dayanılarak 10 güne kadar mazeret izni verilmektedir. Bu iznin verilmesinde yıllık izin hakkının kullanılmış olmasına bakılmamaktadır (Devlet Memurları Kanunu m. 104).

1.3.5. Engelli ocuğu Olan Annelerin Yarı Zamanlı alışma Hakkı

Devlet Memurları Kanunu’nun 104. maddesine göre memur annelerin doğum sırasında yahut sonrasında, engeli bulunan bebek dünyaya getirenlere, bebeğin 12. ayı tamamlamasına kadar yarı zamanlı izne çıkarılabileceği ve bu memurların maaşının tümünü alabileceği belirtilmektedir.

⁸⁰ Engelli Hakları Rehberi, s. 18.

SONUÇ

Engelliler ve bunların yakınları dünyanın birçok yerinde olduğu şekilde ülkemizde de birbirinden farklı sayıda güçlüklerle yaşamaktadırlar. Bu zorluklardan bir kısmı içinde bulunduğu koşullar nedeniyle psiko-sosyal ve ekonomik nedenler başta olmak üzere çalışma ortamlarından kaynaklan zorluklardır. Bunların yanı sıra, fiziken yaşamış buldukları zorlukları da vardır.

BM tarafından 2006 tarihi itibariyle milenyumun insan hakları bağlamında bir sözleşmesi olan engellilere yönelik bir sözleşme kabul edilmiştir. Sözleşme toplamda 50 maddeden teşekkül etmekte ve sözleşme kapsamında imzacı devletlerin engelliler konusundaki ayrımcılıkları ortadan kaldırmaları ve hayat standartlarının yükseltilmesi ve benzeri yükümlülükleri bulunmaktadır. Ülkemizce de herhangi bir çekince konulmadan 2008’de onaylanmıştır. Sözleşmede toplumda dezavantajlı bulunan engellilerin ve bunların yakınlarının yararlandırılmaları gerekli bazı haklardan bahsedilmektedir. Sözleşmeyle bu bireylere temel insan haklarına ilişkin düzenlemelerin herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmadan uygulanması teminat altına alınmıştır.

Diğer taraftan 2005 yılında “Engelliler Hakkındaki Kanunun” kabulüyle bu bireylerin temel haklardan ve hürriyetlerden yararlanmasının teminine yönelik düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda sırf insan olmaları nedeniyle sahip olacakları ancak toplumdaki öteki bireyler karşısında bazı eksikliklerinden kaynaklı dezavantajlara sahip bulunmaları nedeniyle bu haklardan bazı konularda pozitif yönde olmak üzere ötekilerden daha fazlasıyla yararlanmaları gerektiği belirtilmektedir. Buna göre engelli bireylere yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılarak eşitliğin sağlanması ve bu bireylerle alakalı durumların düzeltilmesi, çalışma hayatlarının iyileştirilmesi, yaşam noktasında bir nevi sahip buldukları engelleri ortadan kaldıracak bazı hususi tedbirlerin alınması zorunlu olup bunların ayrımcılık olarak değerlendirilemeyeceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Başaran, Sibel/ Güzel, Rengin. / Sarpel, Tunay, Yaşam Kalitesi ve Sağlık Sonuçlarını Değerlendirme Ölçütleri, Romatizma, ss. 55-63, 2005.

Benzer, Ekrem, Türkiye ve Almanya’da Engelli Haklarına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Uluslararası Hukuk, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Berkün, S. Özürlülerin İstihdamında Ev Esaslı Çalışma Bursa İli Belediyelerinden Örnekler, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013.

Burcu, Esra, Türkiye’de Özürlü Birey Olma Temel Sosyolojik ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2007.

Çağlar, Selda. “Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Çavuş, Ö. H./ Tekin, A. Türkiye’de Engellilerin İstihdam Yöntemi Olarak Korunmalı İşyeri, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, ss. 145- 165, 2015.

Çitil, Mahmut/ Üçüncü, Muhammet Kürşat, Türkiye ’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku’nun Durumu, Temmuz 2018.

Demir, Hamit. Engellilerin Anayasal ve Yasal Hakları, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.

Deniz, Buket. Engelli Hakları ve Ayrımcılık Yasağı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020.

Ektaş, Ahmet Fatih, Ulusalüstü Boyutlarıyla Engelli Hakları ve Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi, On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Engelli Hakları Rehberi, 2019, Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi, <https://khgmcalisanhaklaridb>.

saglik.gov.tr/Eklenti/30344/0/gulhane-eah-engelli-haklari-rehberipdf.pdf, Erişim
Zamanı, 03.12.2021.

Erdağ, Nevzat, İş Hukuku Serisi Engelli Dostu, İhtilaf ve Çözüm Önerileri, Platon Hukuk, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

Girişmen, Gizem, Reflections Of Social And Cultural Understanding Of The State And Non-Government Organizations About Disability: Dynamics Of Social Exclusion, A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, 2017.

Gönülaçan, A. Türkiye’de Engelli İstihdamı. ve İşverenlerin Engelli İstihdamına Yönelik Tutumları. Trabzon Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Grech, Shaun, Disability, Poverty and Development: Critical Reflections on the Majority World Debate, Disability & Society, 24:6, 771-784, 2009.

Gül, İdil Işıl, Fiziksel Engellilerin Uluslararası Hukukta Korunması ve Uluslararası Standartların İç Hukuka Yansıması, (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

İsbir, Eyyup Günay/ Çubuk, Hülya, Engellilerin Anayasal Haklarını Kullanmalarını Zorlaştıran Sebepler, Hukuk Fakültesi Dergisi Yıl 4 Sayı 1- Haziran 2018 (1-30).

Kargın, T. Afazi, Özel Eğitim Dergisi, ss. 18-22. 1993.

Kaya, Hasan. Engelli İnsanın Hakları, Liberte Yayınları, Ankara 2015.

Kayacı, E. Özürlüler için Verimli Bir İstihdam Politikası Oluşturulması, Uzmanlık Tezi, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.2007.

Kosor, D. Engelli Çocukların Ağız ve Diş Sağlığının Değerlendirilmesi, Bitirme Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi. s. 2011.

Köksal, A. Türkiye’de Engelli İstihdamı ve Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 2010.

Mamatoğlu, N. Türkiye'de Engelli İstihdamının Genel Görünümü İşveren Gözüyle Engelli İstihdamı Araştırma Konusunda nerilen Politikalar, Alternatif Politikalar Dergisi, ss. 514-561, 2015.

Millî Eğitim Bakanlığı. Aile ve Tüketiciler Hizmetleri. Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum. Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. 2011.

Oliver, Michael, Understanding Disability: From Theory to Practice, New York: Palgrave, 1996.

Öztürk, M. Türkiye'de Engelli Gerçeği, İstanbul, MSAD, 2011. (Engelli Gerçeği)

Öztürk, Yasin. "Uluslararası Hukukta Devletlerin Egemen Eşitliği Kavramının Jus Cogens Niteliği", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt. 32, Sayı. 20, 2017. (*Anılış: Devletlerin Egemen Eşitliği*)

Ramazanoğlu, Yıldırım M. Farklı bir bakışla anayasa gerçeği, Nisan 2012.

Sağlam, İ./ Coşgun, .K. Ulusal ve Uluslararası Mevzuat erevesinde Engelli Hakları, Yaşanan Sorunlar ve çözüm nerileri Sempozyumu, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2019.

Seyyar, A. Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Dostu Sosyal Politikalar, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2015.

şişman, Yener. Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar zerine Genel Bir Değerlendirme, Sosyal Politikalar alışmaları, ss. 69-85, 2012.

şişman, Y./ Kocabaş, F./ Yazıcı, B. Özürlülerin alışma Yaşamına Katılma Gereği ve Türkiye'de Bu Bağlamda Uygulanan Sosyal Politikaların Genel Bir Değerlendirmesi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011.

Tokol, Aysel/ Alper, Yusuf. Sosyal Politika, Bursa, Dora Basım Yayın Dağıtım, 2015.

World Health Organization (WHO, 2011), The World Bank (WB) (Who ve WB) (2011), "World Report on Disability", 44, <http://www.who.int/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=codUFSe0bb>, Erişim Zamanı, 03.12.2021.

Yavuz, Nilüfer, Engelli Hakları ve Engellilerin Kente Erişebilirliğinin Kentli Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Yüksel, Sera Reyhani, Engelliler Hukuku Sempozyumu, Aristo Yayınları, 2020.